

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Р. П. Мудрак, доктор економічних наук
Уманський національний університет садівництва

У статті досліджується вплив економічної кризи на стан продовольчого забезпечення населення України. Встановлено, що падіння реальних доходів населення, зумовлених економічною кризою, негативно відображається на повноцінності та збалансованості харчового раціону українських громадян. Фактичні значення індикатора «економічна доступність продуктів» свідчить про те, що значна частина українських домогосподарств перебувають у зона продовольчої небезпеки.

Ключові слова: економічна криза, продовольча безпека, фізичний доступ, економічний доступ, реальні доходи, збалансованість, дефіцит попиту

Постановка проблеми. Динамічна зміна національного макроекономічного середовища ставить на порядок денний актуальну соціально-економічну проблему – формування захисних буферів, які були б спроможні повністю або частково компенсувати дію негативних чинників на формування і підтримання добробуту українських домогосподарств. Принаймні, найбільшій її частині. Загострення даної проблеми передусім пов'язане із економічною кризою, яка за рідкісним виключенням охопила усіх сектори національної економіки у період з 2013 по 2015рр. Особливої уваги потребує дослідження впливу економічної кризи на забезпечення найуразливішої людської потреби – потреби в їжі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню питань методологічного забезпечення продовольчої безпеки, формування та підтримання її належного рівня на всіх стадіях суспільного агрегування присвячено низку робіт зарубіжних і вітчизняних науковців, зокрема: Гопкінса Р., Тулліса Ф., Холліста В., Йоахіма вон Брауна, Березіна О. В., Бойка В. І., Власова В. І., Гойчук О. І., Данилишина Б. М., Шубравської О. В., Юрчишина В. та ін.

Водночас пошуку виважених рішень потребує проблема узгодження нарощування обсягів внутрішнього забезпечення продовольчими товарами та розширення присутності українських виробників на світовому ринку. Як засвідчує досвід новітньої економічної історії України, одночасний розвиток обох векторів є потенційно конфліктним через розбіжність економічних інтересів виробників, трейдерів і споживачів продовольства. До того ж стан двох найважливіших складових продовольчої безпеки – рівня розвитку вітчизняного АПК та платоспроможного попиту населення – далекий від ідеального, що й відкриває широке поле для наукових досліджень, генерування нових ідей та обґрунтування заходів державної регуляторної

політики.

Методика досліджень. Методологічною та теоретичною основами дослідження є економічна теорія, наукові розробки вітчизняних та закордонних вчених із продовольчої безпеки тощо. У процесі дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний, емпіричний, рядів динаміки, середніх величин та ін.

Результати досліджень. Проблема низьких темпів економічного зростання та ризиків кризових рецидивів для української економіки нині є особливо актуальною (рис. 1).

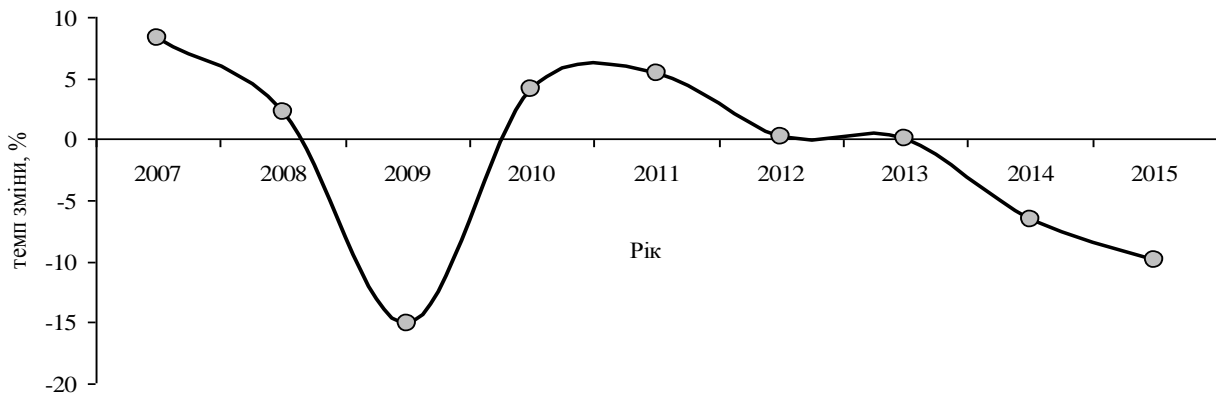

Рис. 1. Темпи приросту (спаду) ВВП України в 2007-2015рр., %*

**побудовано за даними [1]*

В аналізованому часовому проміжку (2007-2015рр.) економічна криза у вітчизняній економіці 2008-2009рр. стала наслідком глобальної фінансової кризи, спровокованої колапсом ринку іпотечного кредитування США. Нетривалий період відновлення української економіки у 2010-2011рр. змінився падінням ділової активності у 2012-2013рр. – темпи приросту ВВП у ці роки становили 0,2 і 0% відповідно. Тому економічна криза 2014-2015рр. стала логічним продовженням негативних тенденцій у суспільному виробництві.

Для кількісного аналізу стану продовольчого забезпечення населення на рівні окремого домогосподарства, місцевості, регіону чи країни використовують наукову категорію «продовольча безпека». В Україні методика формалізованого аналізу стану продовольчої безпеки базується на Постанові КМ України №1379 «Деякі питання продовольчої безпеки». Середнє значення першого індикатору – «добова енергетична цінність раціону людини» в аналізованому періоді жодного разу не опускалося нижче критичного значення (2500ккал). Проте, в 2014 і 2015рр. вперше у новітній історії України зафіксовано факти вимушеного тимчасового недоїдання – голоду. На це вказує поява частини населення енергетична цінність харчування добового раціону, якого менше 2100 ккал. Поза всяким сумнівом, мова йде про населення, що проживає на тимчасово окупованих територіях ОРДЛО. На користь даного аргументу вказує той факт, що під час кризи

2008-2009рр. такої проблеми не було. Проблема голоду на окупованих російськими військами українських територіях зумовлена не лише зубожінням населення, але й неможливістю придбати достатню кількість продовольства через ізоляцію територій, зумовлену веденням бойових дій.

1. Енергетична цінність спожитих у домогосподарствах продуктів харчування, у середньому за добу у розрахунку на одну особу [2-8]

Показник	Рік								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Енергетична цінність, ккал	3482	3534	3400	3359	3290	3353	3299	3236	3030
Частка населення енергетична цінність харчування добового раціону, якого менше 2100 ккал, %	-	-	-	-	-	-	-	15,9	22,9

Динаміка фактичного значення другого індикатора (табл. 2) свідчить, що падіння реальних доходів населення, зумовлених економічною кризою, негативно відображається на повноцінності та збалансованості харчового раціону українських громадян. Українці відмовляють собі у достатньому споживанні продуктів тваринного походження, свіжих овочів та фруктів, компенсуючи їх дешевшим вуглеводмісним продовольством.

2. Споживання продуктів харчування у домогосподарствах, у середньому за місяць у розрахунку на одну особу, кг [1]

Продукт	Раціональна норма споживання	Фактичне споживання у відповідному році								
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
М'ясо і м'ясопродукти	6,9	5,1	5,1	4,8	5,1	5,1	5,1	5,1	4,9	4,6
Молоко і молочні продукти	31,7	22,1	22,6	19,8	19,1	18,9	19,6	20,2	20,3	19,8
Яйця, шт.	24,2	20	20	20	20	20	20	20	20	19
Риба і рибопродукти	1,7	1,9	2,1	1,8	1,8	1,7	1,7	1,8	1,6	1,2
Цукор	3,2	3,2	3,4	3,2	3	3,1	3,1	3	3	2,8
Олія та інші рослинні жири	1,1	1,7	1,8	1,9	1,8	1,8	1,8	1,7	1,7	1,6
Картопля	10,3	8,3	8,4	8	7,6	7,7	7,6	7	6,9	6,6
Овочі і баштанні	13,4	8,7	9,3	10,1	9,5	10,1	10,2	9,4	9	8,8
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	7,5	3,6	3,7	3,6	3,7	3,7	3,8	4,2	3,7	3,1
Хліб і хлібні продукти	8,4	9,6	9,6	9,3	9,3	9,2	9,1	9	9	8,5

Динаміка фактичного значення третього індикатора (табл. 3) свідчить про те, що в Україні на протязі аналізованого періоду запаси продовольчого зерна були більш, ніж достатні для гарантування продовольчої безпеки.

3. Динаміка фактичного значення індикатора продовольчої безпеки України «достатність зерна у державних резервах», %*

Показник	Рік									
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Кінцеві запаси пшениці, млн. тонн	3021	3349	2433	4181	5279	2243	3950	5174	2726	
Фонд продовольчого споживання, млн. тонн	7090	7021	6860	6808	6730	6653	6578	6224	5897	
Значення індикатора «достатність зерна у державних резервах», %	42,6	47,7	35,5	61,4	78,4	33,7	60,0	83,1	46,2	

*розраховано за даними [9-16]

Щоправда необхідно зробити одне уточнення – кількість кінцевих запасів зерна, наведена у таблиці, сформована запасами усіх ринкових агентів (виробники, зернотрейдери, держава). Можна припустити, що кількість продовольчого зерна у державних матеріальних резервах на кінець кожного року була меншою – не виключено меншою, ніж передбачено пороговим значенням для забезпечення продовольчої безпеки. Проте даних щодо точної кількості продовольчого зерна у державних матеріальних резервах у вільному доступі немає. Фактичні значення індикатора «економічна доступність продуктів» свідчить про те, що внаслідок економічної кризи, значна частина українських домогосподарств перебувають у зона продовольчої небезпеки (рис. 1). Особливо це стосується жителів сільських територій середній рівень доходів яких – нижчий, ніж жителів міст.

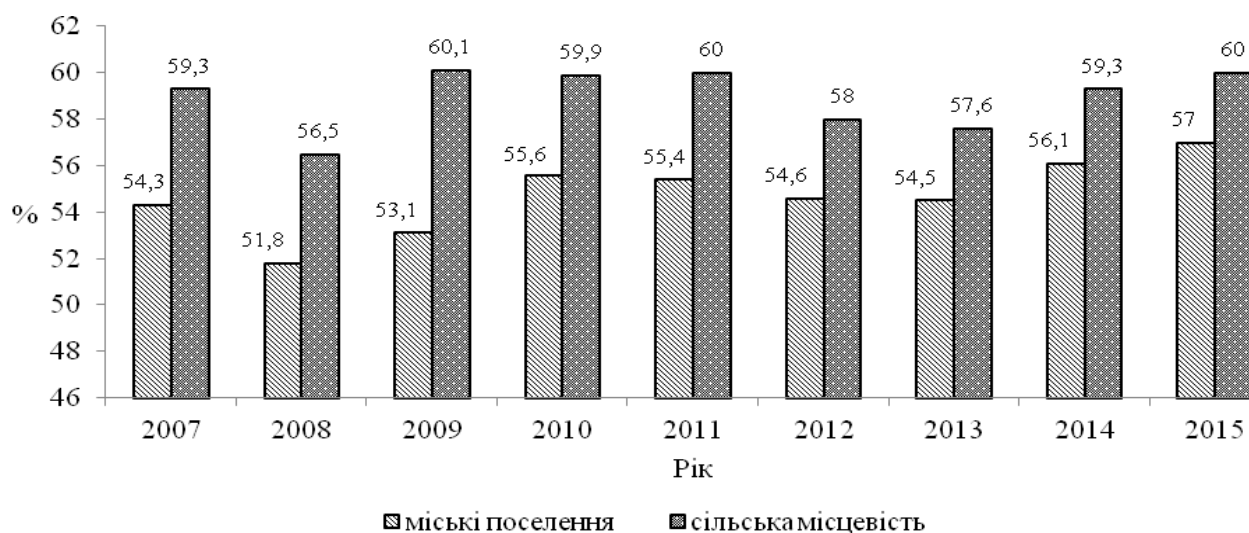

Рис. 1. Витрати населення на продовольство у міських поселеннях та сільській місцевості, у структурі сукупних витрат домогосподарств, %*

*побудовано за даними [2-8]

Позитивною тенденцією у системі продовольчого забезпечення населення України є зниження коефіцієнта диференціації вартості харчування за соціальним (квінтільними) групами (рис. 2).

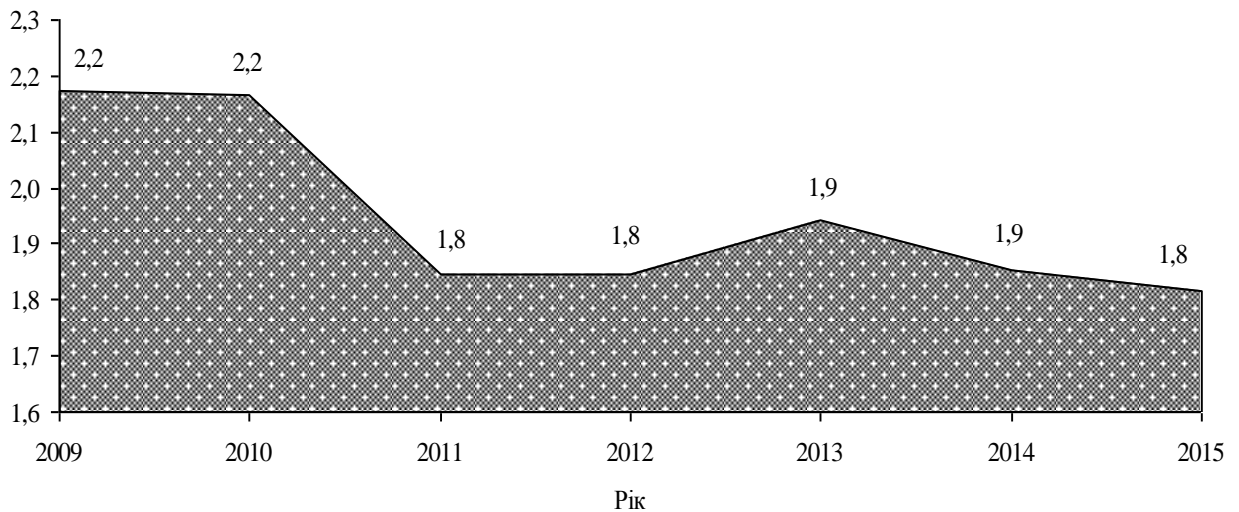

Рис. 2. Диференціація вартості харчування за соціальними (квінтільними) групами населення України, разів*

**побудовано за даними [2-8]*

Швидше за все причиною даної тенденції є не збільшення доходів незаможних громадян (I квінтіль), а вимушене корегування витрат заможними громадянами (V квінтіль) своїх витрат у зв'язку із наслідками економічної кризи.

При розрахунках фактичного значення шостого індикатора, було визначено фактичну та потенційну ємність вітчизняного продовольчого ринку (в розрізі головних продовольчих сегментів) та представлено її у вигляді різниці – додатне значення вказує на перевищення фактичного сукупного споживання певного продукту над його раціональним сукупним споживанням, від'ємне – на загальний дефіцит даного виду продовольства (в абсолютному чи вартісному вигляді) (табл. 4). Як бачимо, ринки цінних у поживному плані продовольчих товарів – м'яса та м'ясопродуктів, молока та молочних продуктів, яєць, риби і рибопродуктів, овочів і баштанних, фруктів, ягід, горіхів та винограду мають низьку ємність, яка додаткового звужується у періоди економічної кризи.

У 2015р. дефіцит продовольчих видатків українських домогосподарств (у фактичних цінах) становив більше 250 млрд. грн. Це ресурси, яких не вистачило населенню країни для того, щоб споживати основні продовольчі товари на рівні раціональної норми. Відтак – це прямі інвестиції, яких не отримали вітчизняні товаровиробники. Тому останні підтримують галузеву структур виробництва, зорієнтовану не на внутрішній, а зовнішній ринок (продовольче та фуражне зерно, насіння олійних культур, соя тощо).

4. Різниця сукупних обсягів фактичного споживання та ймовірного споживання, перерахованого відповідно до раціональної норми, окремих видів продовольства населенням України, тис. тонн*

Вид продовольства	Рік								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
М'ясо і м'ясопродукти	-1016,9	-1010,9	-1172,1	-1002,0	-998,0	-994,8	-993,1	-1099,3	-1193,4
Молоко і молочні продукти	-5355,0	-5045,4	-6570,9	-6931,2	-7013,3	-6607,8	-6268,1	-6196,1	-6113,1
Яйця, шт.	-2332,3	-2318,7	-2307,2	-2298,2	-2289,0	-2281,7	-2277,7	-2271,3	-2661,6
Риба і рибопродукти	130,6	241,1	73,8	73,5	18,3	18,3	72,9	-36,3	-240,4
Цукор	18,7	129,8	18,5	-91,9	-36,6	-36,5	-91,1	-90,9	-188,9
Олія та інші рослинні жири	345,2	398,8	452,2	395,3	393,7	392,5	337,1	336,2	266,2
Картопля	-1138,2	-1075,9	-1292,0	-1507,6	-1446,6	-1496,8	-1822,1	-1871,6	-1923,2
Овочі і баштанні	-2640,2	-2290,8	-1836,5	-2160,3	-1822,0	-1761,5	-2195,7	-2407,6	-2378,3
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград	-2183,0	-2114,6	-2159,5	-2095,9	-2087,5	-2026,1	-1803,9	-2071,4	-2266,7
Хліб і хлібні продукти	662,4	658,5	489,1	487,2	430,3	374,2	318,9	318,0	42,9

*розраховано за даними [1-8]

Аналіз фактичних значень останнього індикатора продовольчої безпеки вказує на позитивну тенденцію підвищення рівня самозабезпеченості основними видами продовольства (табл. 5).

5. Рівень самозабезпеченості основними видами продовольства України, % [9-16]

Вид продовольства	Рік							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
М'ясо та м'ясні продукти	81,0	83,3	86,1	91,4	88,9	93,4	101,2	106,2
Молоко та молочні продукти	107,6	106,4	106,4	106,7	104,6	101,6	103,6	105,0
Яйця	104,4	107,4	108,5	109,5	108,3	109,7	116,5	113,9
Зерно	198,2	176,5	144,1	192,9	161,0	221,0	230,9	238,9
Картопля	102,2	100,9	97,7	110,0	98,4	97,2	105,5	96,3
Овочі та продовольчі баштанні	107,4	107,8	100,0	105,3	105,8	101,2	103,4	100,3
Плоди, ягоди та виноград	72,2	74,2	73,7	74,0	71,8	81,0	82,0	92,3

Проте, враховуючи фактор економічної кризи на тлі якої підвищується самозабезпечення такими видами продовольства як м'ясо та м'ясопродукти, молоко та молочні продукти, яйця, плоди, ягоди та виноград, можна стверджувати, що це відбувається за рахунок зменшення платоспроможності

домогосподарств та ємності внутрішнього ринку. Має місце перевиробництво, спровоковане дефіцитом продовольчих видатків населення країни. Якщо за критерієм фізичної достатності (ккал) в нашій країні (за виключенням ОРДЛО) – задовільний рівень продовольчої безпеки, то по показниках споживання окремих видів продовольства, частці витрат на покупку продовольчих товарів в структурі загальних споживчих витрат має місце продовольча небезпека.

В системі державного регулювання агропродовольчого виробництва ігнорується один із фундаментальних економічних законів – ємність внутрішнього продовольчого ринку визначається обсягами попиту. Тому усі зусилля держави по стимулюванню національної агропродовольчої пропозиції без одночасного стимулювання агропродовольчого попиту, обертаються перевиробництвом та збільшенням експорту факторів виробництва закордон (сільськогосподарської сировини із низькою часткою доданої вартості). По-суті, за рахунок коштів українського бюджету дотуються закордонні промислові підприємства, які переробляють дешеву українську сировину та виготовляють готові продовольчі товари із високою часткою доданої вартості.

При наявності бюджетних програм стимулювання агропродовольчої пропозиції в Україні досі відсутні програми із стимулювання продовольчого попиту. В результаті, така розбалансованість викликає збільшення дефіциту сукупних видатків у частині попиту домогосподарств. В частині ж агропродовольчої пропозиції, скорочуються ті види виробництва, які стикаються із проблемою збуту на внутрішньому ринку через низький попит, на зовнішньому ринку – через невідповідність вимогам якості та безпечності.

Висновки:

1) економічна криза у вітчизняній економіці 2008-2009рр. стала наслідком глобальної фінансової кризи, спровокованої колапсом ринку іпотечного кредитування США. Нетривалий період відновлення української економіки у 2010-2011рр. змінився падінням ділової активності у 2012-2013рр. Тому економічна криза 2014-2015рр. стала логічним продовженням негативних тенденцій у суспільному виробництві;

2) середнє значення індикатору «добова енергетична цінність раціону людини» в аналізованому періоді жодного разу не опускалося нижче критичного значення (2500ккал). Проте, в 2014 і 2015рр. вперше у новітній історії України зафіксовано факти вимушеного тимчасового недоїдання – голоду. На це вказує поява частини населення енергетична цінність харчування добового раціону, якого менше 2100 ккал. Мова йде про населення, що проживає на тимчасово окупованих територіях ОРДЛО;

3) падіння реальних доходів населення, зумовлене економічною кризою, негативно відображається на повноцінності та збалансованості харчового раціону українських громадян. Українці відмовляють собі у достатньому споживанні продуктів тваринного походження, свіжих овочів та фруктів, компенсуючи їх дешевшим вуглеводоємним продовольством;

4) за офіційними статистичними даними в Україні на протязі

аналізованого періоду (2007-2015рр.) запаси продовольчого зерна були достатні для гарантування продовольчої безпеки;

5) фактичні значення індикатора «економічна доступність продуктів» свідчить про те, що внаслідок економічної кризи, значна частина українських домо-господарств перебувають у зона продовольчої небезпеки. Особливо це стосується жителів сільських територій середній рівень доходів яких – нижчий, ніж жителів міст;

6) позитивною тенденцією у системі продовольчого забезпечення населення України є зниження коефіцієнта диференціації вартості харчування за соціальним (квінтільними) групами. Проте причиною даної тенденції є не збільшення доходів незаможних громадян (I квінтіль), а вимушене корегування витрат заможними громадянами (V квінтіль) своїх витрат у зв'язку із наслідками економічної кризи;

7) ринки цінних у поживному плані продовольчих товарів – м'яса та м'ясопродуктів, молока та молочних продуктів, яєць, риби і рибопродуктів, овочів і баштанних, фруктів, ягід, горіхів та винограду мають низьку ємність, яка додаткового звужується у періоди економічної кризи. У 2015р. дефіцит продовольчих видатків українських домогосподарств (у фактичних цінах) становив більше 250 млрд. грн. Це ресурси, яких не вистачило населенню країни для того, щоб споживати основні продовольчі товари на рівні раціональної норми;

8) виявлена позитивна тенденція підвищення рівня самозабезпеченості основними видами продовольства. Проте, враховуючи фактор економічної кризи на тлі якої підвищується рівень самозабезпечення такими видами продовольства як м'ясо та м'ясопродукти, молоко та молочні продукти, яйця, плоди, ягоди та виноград, можна стверджувати, що це відбувається за рахунок зменшення платоспроможності домогосподарств та ємності внутрішнього ринку;

9) на продовольчому ринку України місце перевиробництва, спровоковане дефіцитом продовольчих видатків населення країни. Якщо за критерієм фізичної достатності (ккал) в нашій країні (за виключенням ОРДЛО) – задовільний рівень продовольчої безпеки, то по показниках споживання окремих видів продовольства, частці витрат на покупку продовольчих товарів в структурі загальних споживчих витрат має місце продовольча небезпека;

10) в системі державного регулювання агропродовольчого виробництва ігнорується один із фундаментальних економічних законів – ємність внутрішнього продовольчого ринку визначається обсягами попиту. Тому усі зусилля держави по стимулюванню національної агропродовольчої пропозиції без одночасного стимулювання агропродовольчого попиту, обертаються відносним перевиробництвом та збільшенням експорту дефіцитних факторів виробництва закордон;

11) при наявності бюджетних програм стимулювання агропродовольчої пропозиції в Україні досі відсутні програми із стимулювання продовольчого попиту. Така розбалансованість викликає збільшення дефіциту сукупних

видатків у частині попиту домогосподарств. В частині агропродовольчої пропозиції, скорочуються ті види виробництва, які стикаються із проблемою збуту на внутрішньому ринку через низький попит, на зовнішньому ринку – через невідповідність вимогам якості та безпечності.

Література

1. Статистичний збірник «Статистичний щорічник України за 2015 рік» / Державна служба статистики України; відпов. за вип. Вишневська О. А. – К., 2016. – 575 с.
2. Статистичний збірник «Витрати і ресурси домогосподарств України у 2009 році» / Державний комітет статистики України; відпов. за вип. Осипова І. І. – К., 2010. – 368 с.
3. Статистичний збірник «Витрати і ресурси домогосподарств України у 2010 році» / Державна служба статистики України; відпов. за вип. Осипова І. І. – К., 2011. – 368 с.
4. Статистичний збірник «Витрати і ресурси домогосподарств України у 2011 році» / Державна служба статистики України; відпов. за вип. Осипова І. І. – К., 2012. – 368 с.
5. Статистичний збірник «Витрати і ресурси домогосподарств України у 2012 році» / Державна служба статистики України; відпов. за вип. Осипова І. І. – К., 2013. – 377 с.
6. Статистичний збірник «Витрати і ресурси домогосподарств України у 2013 році» / Державна служба статистики України; відпов. за вип. Осипова І. І. – К., 2014. – 380 с.
7. Статистичний збірник «Витрати і ресурси домогосподарств України у 2014 році» / Державна служба статистики України; відпов. за вип. Осипова І. І. – К., 2015. – 379 с.
8. Статистичний збірник «Витрати і ресурси домогосподарств України у 2015 році» / Державна служба статистики України; відпов. за вип. Осипова І. І. – К., 2016. – 380 с.
9. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України у 2008 році» / Державний комітет статистики України; відпов. за вип. Прокопенко О. М. – К., 2009. – 55 с.
10. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України у 2009 році» / Державний комітет статистики України; відпов. за вип. Прокопенко О. М. – К., 2010. – 55 с.
11. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України у 2010 році» / Державна служба статистики України; відпов. за вип. Прокопенко О. М. – К., 2011. – 55 с.
12. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України у 2011 році» / Державна служба статистики України; відпов. за вип. Прокопенко О. М. – К., 2012. – 54 с.
13. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України у 2012 році» / Державна служба статистики України; відпов. за вип. Прокопенко О. М. – К., 2013. – 56 с.

14. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України у 2013 році» / Державна служба статистики України; відпов. за вип. Прокопенко О. М. – К., 2014. – 57 с.

15. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України у 2014 році» / Державна служба статистики України; відпов. за вип. Прокопенко О. М. – К., 2015. – 55 с.

16. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України у 2015 році» / Державна служба статистики України; відпов. за вип. Прокопенко О. М. – К., 2016. – 54 с.

References

1. Statistical Yearbook of Ukraine (2015). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 575 p.

2. Expenditure and resources of households of Ukraine (2009). *Statistical Yearbook: Part I*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 368 p.

3. Expenditure and resources of households of Ukraine (2010). *Statistical Yearbook: Part I*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 368 p.

4. Expenditure and resources of households of Ukraine (2011). *Statistical Yearbook: Part I*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 368 p.

5. Expenditure and resources of households of Ukraine (2012). *Statistical Yearbook: Part I*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 377 p.

6. Expenditure and resources of households of Ukraine (2013). *Statistical Yearbook: Part I*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 380 p.

7. Expenditure and resources of households of Ukraine (2014). *Statistical Yearbook: Part I*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 380 p.

8. Expenditure and resources of households of Ukraine (2015). *Statistical Yearbook: Part I*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 380 p.

9. Balances and consumption of basic foodstuffs by population of Ukraine (2008). *Statistical Yearbook*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 55 p.

10. Balances and consumption of basic foodstuffs by population of Ukraine (2009). *Statistical Yearbook*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 55 p.

11. Balances and consumption of basic foodstuffs by population of Ukraine (2010). *Statistical Yearbook*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 55 p.

12. Balances and consumption of basic foodstuffs by population of Ukraine (2011). *Statistical Yearbook*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 54 p.

13. Balances and consumption of basic foodstuffs by population of Ukraine (2012). *Statistical Yearbook*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 56 p.

14. Balances and consumption of basic foodstuffs by population of Ukraine (2013). *Statistical Yearbook*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 57 p.

15. Balances and consumption of basic foodstuffs by population of Ukraine (2014). *Statistical Yearbook*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 55 p.

16. Balances and consumption of basic foodstuffs by population of Ukraine (2015). *Statistical Yearbook*. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.), 54 p.

Одержано 12.10.2016

Аннотация

Мудрак Р. П.

Продовольственная безопасность в условиях экономического кризиса

Среди негативных последствий экономического кризиса наиболее остро стоит проблема снижения уровня жизни в результате роста безработицы, сокращение реальных доходов населения, увеличение доли домохозяйств, страдающих от нищеты и т. п. При таких обстоятельствах особого внимания требуют аспекты жизнеобеспечения человека, относящиеся к категории базовых или физиологических. В частности - это состояние питания.

Выводы:

1) среднее значение индикатора «суточная энергетическая ценность рациона человека» в рассматриваемом периоде ни разу не опускалось ниже критического значения (2500ккал). Однако, в 2014 и 2015гг. впервые в новейшей истории Украины зафиксированы факты вынужденного временного недоедания - голода. На это указывает появление части населения энергетическая ценность питания суточного рациона, которого меньше 2100 ккал. Речь идет о населении, проживающего на временно оккупированных территориях ОРДЛО;

2) падение реальных доходов населения, обусловленное экономическим кризисом, негативно отражается на полноценности и сбалансированности пищевого рациона украинских граждан. Украинцы отказывают себе в достаточном потреблении продуктов животного происхождения, свежих овощей и фруктов, компенсируя их более дешевым углеводсодержащим продовольствием;

3) по официальным статистическим данным в Украине на протяжении рассматриваемого периода (2007-2015гг.) запасы продовольственного зерна были достаточны для обеспечения продовольственной безопасности;

4) фактические значения индикатора «экономическая доступность продуктов» свидетельствует о том, что в результате экономического кризиса, значительная часть украинских домохозяйств находится в зоне продовольственной опасности. Особенно это касается жителей сельских территорий. Их средний уровень доходов - ниже, чем жителей городов;

5) положительной тенденцией в системе продовольственного обеспечения населения Украины является снижение коэффициента дифференциации стоимости питания для разных социальных (квинтильных) групп. Однако причиной данной тенденции является не увеличение доходов малоимущих граждан (I квинтиль), а вынужденное корректирование расходов состоятельными гражданами (V квинтиль) своих расходов в связи с последствиями экономического кризиса;

6) рынки ценных в питательном отношении продовольственных товаров - мяса и мясопродуктов, молока и молочных продуктов, яиц, рыбы и рыбопродуктов, овощей и бахчевых, фруктов, ягод, орехов и винограда, имеющих низкую емкость, дополнительно сужаются в периоды экономического кризиса. В 2015г. дефицит продовольственных расходов украинских домохозяйств (в фактических ценах) составил более 250 млрд. грн. Это ресурсы, которых не хватило населению страны для того, чтобы потреблять основные продовольственные товары на уровне рациональной нормы;

7) выявлена положительная тенденция повышения уровня самообеспеченности основными видами продовольствия. Однако, учитывая фактор экономического кризиса на фоне которой повышается уровень самообеспеченности такими видами продовольствия как мясо и мясопродукты, молоко и молочные продукты, яйца, плоды, ягоды и виноград, можно утверждать, что это происходит за счет уменьшения платежеспособности домохозяйств и емкости внутреннего рынка;

8) на продовольственном рынке Украины имеет место перепроизводство, спровоцированное дефицитом продовольственных расходов населения страны. Если по критерию физической достаточности (ккал) в нашей стране (исключая ОРДЛО) - удовлетворительный уровень продовольственной безопасности, то по показателям потребления отдельных видов продовольствия, части затрат на покупку продовольственных товаров в структуре общих потребительских расходов имеет место продовольственная опасность;

9) при наличии бюджетных программ стимулирования агропродовольственной предложения в Украине до сих пор отсутствуют программы по стимулированию продовольственного спроса. Такая разбалансированность вызывает увеличение дефицита совокупных расходов в части спроса домохозяйств. В части агропродовольственной предложения, сокращаются виды производства, которые сталкиваются с проблемой сбыта на внутреннем рынке из-за низкого спроса, на внешнем рынке - из-за несоответствия требованиям качества и безопасности.

Annotation

Mudrak R.P.

Food security in conditions of the economic crisis

Among the negative consequences of the economic crisis the most acute problem is the problem of decreasing of living standards as a result of rising unemployment, the reduction of real incomes of population, the increasing number of households which suffer from poverty, etc. In such circumstances special attention must be paid to those aspects of human life, which belong to the basic or physiological categories. In particular - is a state of human diet.

Conclusions:

1) the average importance of the indicator «daily energy value of the human diet» in the studied period had not decreased below the critical value (2500 kcal). However, the facts of forced temporary malnutrition - hunger have been registered in 2014 and 2015 for the first time in the modern history of Ukraine. In part of the population this is indicated by the appearance of the energy value of the daily diet, which is less than 2100 kcal. This is the population who live in the temporarily occupied territories of specific areas of Donetsk and Lugansk regions (SADLR);

2) the reduction of real incomes of population due to the economic crisis has a negative impact on the full and balanced diet Ukrainian citizens. Ukrainians limit themselves in a sufficient consumption of animal products, fresh fruits and vegetables, they compensate them with cheaper carbohydrate-containing food;

3) according to official statistics, in Ukraine in the studied period (2007-2015) stocks of grain was sufficient to ensure food security.

4) the actual value of the indicator «economic accessibility of food» suggests that as a result of the economic crisis, a significant part of Ukrainian households are located in the zone of food insecurity. This is especially true in rural areas. Their average income is lower than the one of urban residents;

5) a positive trend in the food system of Ukraine is the reduction of the rate of differentiation of cost of different social (quintile) groups. However, the reason for this trend is not to increase income of poor people (I quintile), and a forced adjustment of costs the well-off people (V quintile) due to the consequences of the economic crisis;

6) markets of nutritionally valuable food products - meat and meat products, milk and dairy

products, eggs, fish and fish products, vegetables and melons, fruits, berries, nuts and grapes with low capacity, are decreased during periods of economic crisis. In 2015 food deficit of Ukrainian households (in the factual prices) is more than 250 billion UAH. These are the resources that were not enough to the population of the country to consume basic food commodities at rational norm;

7) there is a positive trend of increasing the level of self-sufficiency in basic foodstuffs. However, considering the factor of economic crisis in the background of which the level of self-sufficiency in food types such as meat and meat products, milk and dairy products, eggs, fruits, berries and grapes increases, we can assert that this is done because of the reducing of household solvency and internal capacity of market;

8) in food market of Ukraine there is overproduction which is provoked by shortage of food expenditure of the population. In our country (excluding SADLR) due to the criterion of physical adequacy (kcal) there is a satisfactory level of food security, in terms of the consumption of certain types of food, part of the cost of purchasing food products in the total consumer-stroke races there is the food insecurity;

9) there are budgetary programs the stimulation of agro-food supply in Ukraine, but there is still no program of incentives of food demand. This imbalance causes an increasing of the deficit of total expenditure in terms of household demand. As part of the agrifood offer, there is the reduction of production, which is faced with the problem of sales on the domestic market because of the low demand on the foreign market - due to non-compliance and quality requirements for safety.

УДК 368.5

РИНОК АГРОСТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

О.Т. Прокопчук, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У статті представлені результати дослідження діяльності українського ринку аграрного страхування. Здійснено аналіз страхових продуктів, що пропонуються, структурних особливостей останнього в розрізі страхових компаній та показників страхування сільськогосподарських культур. Окреслено загальні тенденції його розвитку протягом періоду 2005-2015 рр., з детальним висвітленням ситуації в 2015 р. Визначено сукупність проблем та окреслено перспективи розвитку аграрного страхування в Україні.

Ключові слова: *агροстрахування, ринок агροстрахування, аграрні ризики, страховий продукт, державна підтримка, страхова сума, страхова премія.*

Постановка проблеми. Агροстрахування визнане в світі як ефективний інструмент управління ризиками в сільському господарстві. Україна є аграрної країною: сільськогосподарське виробництво складає близько 8 % ВВП, на сільськогосподарські землі припадає понад 70 % території країни. Агροстрахування є найважливішим засобом зменшення ризикованості